

ВІДГУК ОПОНЕНТА

**доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри інноваційних технологій з педагогіки,
психології та соціальної роботи**

ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Лаврентьєвої Олени Олександрівни про дисертацію

**Бажміної Євеліни Анатоліївни на тему: «Формування культури
самостійної роботи студентів машинобудівної галузі засобами технології
BYOD», представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 – «Професійна освіта (за
спеціалізаціями)»**

Актуальність теми дисертаційної роботи

Визначається все більш поширюваними тенденціями щодо цифровізації освітньо-професійного простору взагалі та галузі машинобудування зокрема, підвищенням вимог до професійно важливих якостей фахівців, з-поміж них тих, які стають ключовими для особистісного й професійного успіху та добробуту. Сьогодні такі якості особистості як цифрова мобільність, самостійність, професійна компетентність, культура праці є відзнакою проактивної людини сучасного динамічного суспільства. Із огляду на це, проблема розробки й вдосконалення концептуальних засад організації самостійної роботи студентів, у межах якої і закладаються зазначені якості, не лише не втрачає своєї актуальності, але й набуває нового значення. У колі дослідницьких інтересів перебувають шляхи формування в майбутніх фахівців ціннісно-смислового й відповідального ставлення до процесу та продуктів навчально-професійної діяльності, доцільний і сучасний інструментарій самостійної роботи, формувальне оцінювання її результатів, педагогічний супровід і патронат, створення належних умов, за яких уможливорюється формування культури організації діяльності в майбутніх фахівців. Тож, наголошуємо на нагальності та востребованості дослідження Бажміної Євеліни Анатоліївни, оскільки воно подає концептуальні ідеї стосовно вирішення багатьох проблем сучасної професійної освіти, у тому числі організаційних, змістових та матеріально-технічних, шляхом розроблення сучасного науково-методичного забезпечення організації самостійної роботи студентів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Запорізького національного університету в частині теми «Психолого-педагогічні засади формування і розвитку компетентностей суб'єктів освітнього простору в умовах євроінтеграції».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Оцінюючи дисертацію цілісно відмітимо, що Бажміною Е.А. переконливо, аргументовано, послідовно й доказово здійснено теоретичний аналіз проблеми та запропоновано новий оригінальний підхід до вирішення наукового завдання, яке полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов формування культури самостійної роботи студентів машинобудівної галузі.

Відбір актуальної джерельної бази, ґрунтовний аналіз нормативно-правових документів, вітчизняних та зарубіжних підходів, міжнародних проєктів та ініціатив, дослідження сучасного бачення феномену самостійної роботи студентів і культурних форм її організації, використання задля цього новітніх цифрових технологій та інструментарію, різновидів електронного навчання, усебічний аналіз навчального процесу підготовки фахівців для машинобудівної галузі дозволили дисертантці виявити низку об'єктивно існуючих суперечностей, обґрунтувати важливість спрямування наукових зусиль на подальший пошук причин та шляхів їх вирішення, зокрема щодо подолання низької культури самостійної роботи студентів, до того ж визначити найбільш перспективні підходи, зокрема системний, діяльнісний, персоналізований, виявити та обґрунтувати педагогічні умови, розробити та апробувати модель їх реалізації в практиці підготовки студентів машинобудівної галузі.

Принагідно слід акцентувати на тому, що дисертація виконана на високому науковому рівні, зміст роботи підтверджує володіння авторкою теоретичними аспектами проблеми та культурою наукового дослідження. Не викликає сумніву й чітка структура дисертації, усі частини якої спрямовані на досягнення поставленої мети. План роботи логічний, текст викладено лаконічно й послідовно, у ньому простежується усебічне розв'язання порушеної проблеми, її теоретичних, методологічних і методичних аспектів. Усі ключові теоретичні напрацювання авторки ілюстровано у вигляді змістовних таблиць, гарно виконаних схем і рисунків, чітких висновків.

Аналіз тексту дисертації, анотації до неї та змісту публікацій Бажміної Е.А. переконливо свідчить про високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів

Вивчення джерельної бази (279 найменувань актуальних і сучасних наукових праць і нормативно-правової бази щодо інформатизації й цифровізації систем машинобудування й освітнього простору вищої школи, зокрема 81 – іноземними мовами), яке здійснила дисертантка, дає підстави стверджувати, що вихідні дані й теоретичні та методологічні основи дисертаційної роботи є

ґрунтовними, базуються на аналітичному матеріалі, найсучасніших культурологічних, аксіологічних, психологічних, педагогічних наукових концепціях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Аналіз тексту дисертації Бажміної Е.А. дає змогу зробити об'єктивний висновок стосовно наукової обґрунтованості й достовірності отриманих авторкою результатів, що забезпечено комплексним застосування наукових методів дослідження. Серед них, найбільш продуктивними є категоріально-дефініційний, змістовий, функціональний та структурний аналізи, SWOT-аналіз, моделювання, прогнозування, експертне, контрольне та формувальне оцінювання, педагогічний експеримент, а також статистичні методи, зокрема метод середніх величин, кореляційного аналізу, а також методи вивчення емпіричних значень за непараметричними критеріями.

Достовірність отриманих результатів забезпечується чітко визначеним підходом до проведення емпіричного дослідження, спрямованого на перевірку ефективності визначених педагогічних умов та моделі формування культури самостійної роботи здобувачів вищої освіти машинобудівної галузі засобами технології BYOD, об'єктивністю розробленої критеріальної бази на основі експертного оцінювання вагового внеску за кожним із критеріїв сформованості в студентів досліджуваної культури (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, оцінювального), виваженим підходом до формування вибірки дослідження на основі математико-статистичного аналізу, репрезентативністю вибірки, сформованої серед майбутніх фахівців машинобудівної галузі, а також валідністю застосованих методів, вдалим поєднанням стандартизованих, модифікованих і авторських методик діагностики культури самостійної роботи студентів, системним використанням кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, їх обробкою за допомогою методів математичної статистики (у т. ч. із застосуванням непараметричних критеріїв Манна-Вітні, Вілкоксона, Крускала-Волліса).

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Дисертаційне дослідження Бажміної Евеліни Анатоліївни містить нові оригінальні ідеї, раніше не захищені наукові положення, а отримані результати розв'язують низку важливих завдань у галузі теорії та методики професійної освіти, професійної підготовки фахівців для машинобудівної галузі. Дисертанткою усебічно вивчено феномен «культура самостійної роботи студентів», його зміст, компонентний склад, критерії та показники сформованості, виявлено та обґрунтовано педагогічні умови формування культури самостійної роботи студентів машинобудівної галузі засобами технології BYOD, створено модель їх реалізації в навчальному процесі; із сучасних позицій уточнено й конкретизовано сутність та зміст ключових понять

дослідження («культура», «самостійна робота студентів», «культура самостійної роботи здобувачів вищої освіти», «культура машинобудування», «культура самостійної роботи студентів машинобудівної галузі»). До того ж слід відмітити й внесок дисертантки в теорію й практику підготовки фахівців для машинобудівної галузі, зокрема розроблення циклічної структури процесу формування оцінювання та педагогічного дизайну заняття з його запровадження; удосконалення форм організації самостійної роботи та методів і прийомів навчання засобами технології BYOD в аудиторний та позааудиторний час, засобів педагогічного патронату самостійної роботи.

Заслугує на увагу практичне значення отриманих результатів дослідження в контексті вдосконалення професійної підготовки фахівців галузі знань «Механічна інженерія» та 27 «Транспорт», що передбачило розробку та впровадження науково-методичного супроводу формування культури самостійної роботи студентів засобами технології BYOD. Серед них: робочі програми та силабуси навчальних дисциплін «Нарисна геометрія, інженерна та комп'ютерна графіка» й «Інженерна та комп'ютерна графіка»; електронні навчальні курси в цифровому освітньому середовищі Google Клас і Moodle; навчальний блог «Світ інженерної графіки»; зразки графічних завдань для самостійної роботи; інтерактивні завдання, формувальні й контрольні тести; відеозаняття в системах автоматизованого проектування AutoCAD і SolidWorks; навчальні посібники «Діагностика сформованості культури самостійної роботи студентів машинобудівної галузі» та «Основи інженерної графіки» для самостійної аудиторної та позааудиторної роботи студентів; науковий гурток «Геометричне моделювання засобами технології BYOD: культура самостійної роботи студентів».

Практичне значення проведеного дослідження підсилюється й тим, що його результати впроваджено в науково-методичну діяльність п'яти закладів вищої освіти України, де готують фахівців релевантних темі дисертації спеціальностей (Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет «Запорізька політехніка», Сумський державний університет, Запорізький національний університет).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження у наукових фахових виданнях

Наукові результати дисертації висвітлені в 25 працях, із яких 22 одноосібні. Серед них 1 об'єкт інтелектуальної власності, 1 зарубіжна монографія у співавторстві (Латвія), 5 статей надруковано у виданнях України, включених у перелік фахових у галузі педагогіки категорії Б, 2 навчальних посібника, 1 стаття в співавторстві у виданні, що включено до міжнародної

наукометричної бази WoS, 16 – у збірниках наукових праць і матеріалах всеукраїнських та зарубіжних конференцій (Великобританія).

Матеріали дисертації пройшли достатню апробацію. Основні положення й результати роботи оприлюднено та обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: 7 міжнародних, 1 всеукраїнській, 6 регіональних.

Публікації віддзеркалюють основний зміст дисертації, її структурних підрозділів. Звертає також на себе увагу висока публікаційна активність, загальний високий рівень публікацій, а також географія апробації і впровадження матеріалів дослідження Бажміної Евеліни Анатоліївни.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Структура дисертації відповідає чинним нормативним вимогам і складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та 17 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 365 сторінок, із них 210 – основного тексту. Дисертацію ілюстровано 33 таблицями та 48 рисунками, кожен із яких, підкреслимо, виконаний на високому науковому й технічному рівні, є змістовним візуальним символічним узагальненням порушеної та розв'язаної проблеми.

Усі структурні частини дисертації логічно й послідовно забезпечують досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань. Привертає увагу оптимально визначений методологічний апарат дослідження, чіткий опис наукової новизни й практичної значущості, збалансованість тексту за розділами та підрозділами, лаконічність висновків та узагальнень дисертаційної праці, змістовність і значущість додатків.

Безперечне позитивне враження складає застосований авторській підхід до розробки змісту ключових понять та ідей дослідження. Проведений зі знанням справи категоріально-дефініційний та змістовий аналіз на засадах системного, діяльнісного та персоналізованого підходів надав можливість з'ясувати генезу, обсяг і зміст провідних та дотичних категорій дослідження з огляду на їх тлумачення в межах традицій вітчизняної та світової науки. Відчутна наукова ерудиція авторки, сформованість її наукового мислення, гарне володіння науковим апаратом та іноземними мовами надали змогу всебічно розкрити теоретичні аспекти проблеми формування культури самостійної роботи студентів та культури машинобудівної галузі.

До безсумнівних здобутків дисертантки належить обрана стратегія викладу результатів дослідження. Першим кроком стала теоретична розробка ключових понять дослідження, вивчення особливостей організації самостійної роботи студентів ЗВО, застосованих у ній методологічних підходів, видів, форм

і методів, здійснення педагогічного патронату; а також тих цифрових технологій, що сьогодні використовуються в передовому педагогічному досвіді підготовки студентів машинобудівної галузі, зокрема тих, що вможливлюються завдяки застосуванню технології BYOD. Ці та інші напрацювання авторки, презентовані в Розділі 1 дисертації, доцільно узагальнені результатом SWOT-аналізу, що природним шляхом підтвердив як актуальність тематики дисертаційного дослідження, так і необхідності пошуку чинників ефективного формування культури самостійної роботи студентів засобами технології BYOD.

Із інтересом слідували за логікою дисертантки у виокремленні тих факторів, які забезпечують опосередковане й безпосереднє педагогічне керівництво формуванням досліджуваної культури самостійної роботи студентів, представлених у Розділі 2. Виокремлені й обґрунтовані педагогічні умови складають комплекс формувальних засобів, що спрямовані на становлення компонентів та цілісної структури культури самостійної роботи студентів із застосуванням технології BYOD. Нам імпонують акценти, розставлені Бажміною Е.А., щодо місця й ролі кожної педагогічної умови та їх впливу на досліджуваний процес, зокрема першої умови як базисного чинника, другої – як вихідного, а третьої – як домінантного.

Логічним, правильним і коректним є представлення в Розділі 3 програми експериментального дослідження, критеріальної бази та діагностичного інструментарію, розроблення моделі формування культури самостійної роботи студентів із застосуванням технології BYOD, чіткий та ґрунтовний якісний, кількісний та статистичний аналізи результатів її апробації в практиці підготовки студентів машинобудівної галузі. На безсумнівну позитивну оцінку заслуговує дидактичне й наукове методичне забезпечення, конкретизоване в цій частині дисертаційної праці та в Додатках.

Робота написана грамотною науковою мовою, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що характеризується науковою новизною і практичним значенням та робить свій внесок у розвиток педагогічної науки, теорії та методики професійної освіти.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих дисертантом результатів, вважаємо за необхідне зазначити окремі *дискусійні положення, зауваження та* надати рекомендації щодо дисертаційної роботи.

1. На наш погляд, робота набула б більшої чіткості, якщо б було використано діяльнісний підхід до розгляду культури, а саме як нормативної вимоги до організації діяльності (за М. Каганом). І хоча робота порівняно з діяльністю є менш потужним конструктом, це б уможливило в контексті дослідження, відповідно до структури навчально-пізнавальної діяльності, норм і

вимог, а також закономірностей її розгортання визначити зміст, критерії та показники сформованості культури самостійної роботи студентів.

2. На нашу думку, саме в розділі 1, а не в п. 3.1 слід було б зробити більш детальний аналіз структури культури самостійної роботи студентів, виокремити відповідні критерії, показники та описати рівні її сформованості, або зробити певні пояснення й уточнення. Це значно б підсилило обґрунтування педагогічних умов, пропонованих у Розділі 2, та ініціювало б напрями пошуку необхідного діагностичного інструментарію (Розділ 3).

3. Віддаючи належне зробленим дисертанткою наголосам щодо місця й ролі кожної педагогічної умови в формуванні культури самостійної роботи студентів, усе ж таки вважаємо, що згідно з логікою розгортання навчальної діяльності та самостійної роботи, таку умову, як використання формувального оцінювання, слід було б розташувати останньою серед системи умов, оскільки оцінювання відбувається за результатами засвоєння і є завершальною процедурою для кожної дидактичної клітини навчального процесу.

4. Задля кращого сприйняття авторської ідеї формування культури самостійної роботи студентів та більшої візуалізації наведеного тексту, у досить змістовні, виважені й грамотно сформовані таблиці й рисунки Розділу 2 варто було включити рубрики, які б розкривали конкретні цифрові технології та шляхи застосування технології BYOD у процесі формування культури самостійної роботи студентів та її компонентів.

5. Як вже наголошувалося, у дисертації використано актуальні розробки зарубіжних дослідників. Проте, не здійснено аналіз зарубіжного досвіду формування культури самостійної роботи студентів, використання технології BYOD в процесі професійної підготовки. Рекомендуємо врахувати цей аспект у подальших наукових пошуках.

Водночас, висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Загальні висновки

Дисертаційна робота Бажміної Евеліни Анатоліївни «Формування культури самостійної роботи студентів машинобудівної галузі засобами технології BYOD», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», за актуальністю обраної теми, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження

ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03. 2019 р. № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341), а її авторка Бажміна Евеліна Анатолівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Опонент: доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інноваційних технологій з
педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

О.О. Лаврентьєва

Власноручний підпис

д. пед. наук, професора Лаврентьєвої О.О. засвідчую:
учений секретар

Вищого навчального закладу

«Університет імені Альфреда Нобеля»:

доктор педагогічних наук, професор

О.В. Лебідь